

Kur'an'da "Ahsen'el-Hadis" (Sözün En Güze- li) Terkibinin Anlam Alanı

Mukadder Ârif YÜKSEL^a

Öz: Söz, bir veya birkaç heceden oluşan anlamlı ses dizisidir. Güzel söz ise duyanda beğeni hissi oluşturan kelimedir. Gerçeği noksan-sız ifade eden söz doğru, kulağa hoş gelen ve beğenilen söz ise güzeldir. İnsanlara konuşma becerisi, Allah tarafından verilmiştir. Kur'an'da Allah'ın Âdem (a.s)'a bütün isimleri öğrettiği bildirilmektedir. İnsanlığa rehber olarak gönderilen Kur'an, Allah'ın kullarına sözel beyanıdır. Sözün en doğrusu ve en güzeli, Yüce Yaratıcı'nın kelâmı Kur'an-ı Kerim'dir zira Kur'an kendisini, sözlerin en güzeli (*ahsen'el-hadis*) olarak tanımlar. Allah'ın sözü ile beşer sözü mahiyet bakımından kıyas edilemez. İnsanlar, sadece aynı dili konuştuğu ve dilini bildiği kişilerle iletişim kurabilirken, Allah canlı cansız bütün mahlûkât ile konuşmaktadır. Söz, zihinde oluşur, dilde varlık kazanır, sıradan bir söz Kur'an-ı Kerim ve Hz. Peygamberin konuşma adabına ilişkin koyduğu kriterlere uygunluğu nispetinde değer kazanır. Temiz ve güzel söz, kaynaklarda *kelime-i şahadet* ya da *kelime-i tevhid* olarak adlandırılır. Bunlar, İslâm inancının temelidir. Bu da, Allah'ın birliğine, yüceliğine, eşi ve ortağı olmadığına, Hz. Muhammed'in Onun kulu ve elçisi olduğuna iman etmektir. Söz, gerçeği tam olarak ifade ediyorsa "doğru", latif bir üslupla ifade ediliyorsa "güzel", duyana ve dinleyene fayda sağlıyorsa "iyi"dir. Bu üç özelliği bir arada bulunduran söz ise "güzel söz" olma vasfını hak eder.

Anahtar Kelimeler: Kur'an, hadis, güzel söz, değer, anlam

^a Ardahan Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Temel İslam Bilimleri Bölümü

The meaning field of the composition of the "ahsen'el-hadiht"(mors beautiful of word in the Qur'an

Mukadder Ârif YÜKSEL

Abstract: A word is a meaningful sequence of sounds consisting of one or more syllables. The beautiful word is the word that creates a sense of appreciation in the hearer. The word that expresses the truth without problems is true, and the word that sounds nice and admired is beautiful. The ability to speak to people has been given by Allah. It is stated in the Qur'an that Allah taught Adam (a.s) all names. The Qur'an, sent as a guide to humanity, is the verbal declaration of Allah to His servants. The most accurate and beautiful of the word, the word of the Almighty Creator is the Quran for the Qur'an defines itself as the most beautiful of words (ahsen'el-hadith). God's word and human word cannot be compared in terms of nature. While people can only communicate with people who speak the same language and people with whom he knows the language. God speaks to all living and inanimate creatures. The word is formed in the mind, gains in the language, any words are valuable to the extent that they comply with the speech criteria specified in the Qur'an and the hadiths. Clean and beautiful words, sources are called Word of shadat or Word of tawhid. They are the basis of Islamic faith. This is the

unity of Allah, the glory, that no partner, to believe that Muhammad is His servant and messenger. If the word expresses the truth fully, it is "true", If it is said in a nice style, "beautiful", if it helps those who hear and listen "it is good. The word that combines these three features deserves to be a "good word".

Key Words: Quran, hadith, most beautiful of word, value, menaing,

Giriş

Söz; bir düşünceyi eksiksiz anlatan kelime dizisi, lakırtı, laf ve kalâmdır. Sözcük, bir veya birkaç heceden oluşan ve bir anlamı olan, bir konuyu yazılı veya sözlü olarak açıklamaya yarayan kelime dizisidir.¹ Sözcük, somut kavramları yansıttığında zihinde tek başına belli bir tasarıma uyandırabilecek niteliktedir. İnsan hayatında birinci derecede önemli olan, insana ve çevresine ilişkin önemli kavramları yansıtan sözcüklerdir.²

Arapça'da söz kelimesinin karşılığı olarak *lafz*, *kavl*, *kelime* ve *hadîs* kelimeleri kullanılır ve söz cümlelerin anlamlı en küçük birimidir.

Allah'ın verdiği konuşma kabiliyetinin en temel unsuru olan söz, insanın iç dünyasında oluşan düşünce ve niyetlerin sözel beyanı olmaktadır. Allah kullarıyla, kulları arasından seçtiği peygamberlere gönderdiği vahiyle konuşmaktadır. İnsanlara eşyanın isimlerini öğretirken Yüce Yaratıcı, doğru ve güzel konuşmanın ölçülerini de vahiy yoluyla insanlığa bildirmiştir. Sözlerin en güzelini öğrenmek, söz ile murad edilen mananın daha iyi anlaşılmasına, anlaşılması benimsenmesine, dolayısıyla özümsemekle yaşanmasına katkı sağlamaktadır. Sözün en güzelini öğrenmek, gündelik hayatta kullandığımız dile edebî ve medenî bir seviye kazandırmaktadır. Konuşma melekesi, insanı insan yapan ve diğer canlı varlıklardan ayıran bir alâmet-i fârikadır. Buna göre insanlar konuşarak anlaşmaktadırlar.

İnsan, söylediği her sözden ve işlediği her fiilden Rabbine karşı sorumludur. Söylenen söz, düşünce beyanı, verilen söz ise kişinin vâ'didir. Her sözün konuşanı ilzam eden bir so-

¹Türk Dil Kurumu, Erişim: 29.04.2019, <http://www.tdk.gov.tr>

²Doğan Aksan, *Her Yönüyle Dil*, Türk Dil Kurumu yay. Ankara 2015, c. 1, s.15-17.

rumluluğu ve bağlayıcılığı vardır. Kur'an-ı Kerim'de, "Verdiğiniz sözü yerine getirin. Çünkü söz sorumluluktur."³ buyrulmuştur. Öylesine söylenmiş olan sözler, buharlaşıp uçmaz, günün birinde, "Sen vaktiyle böyle demiştin." denilerek insanın karşısına çıkarılır.

Allah'ın iradesini bildirmesiyle ilgili olarak Kur'an'da; *kelleme* (konuştu),⁴ *kâle* (dedi)⁵, *Kul* (de),⁶ fillerinin yanı sıra *emera* (emretti),⁷ *elqâ* (ilettiler, söylediler),⁸ *evhâ* (bildirdi),⁹ *enzele* (indirdi),¹⁰ *nâdâ* (seslendi)¹¹ vb. kelimeler ve bunların türevleri kullanılmıştır. Kuran'da *İnzâl*, *tenzil*, *nidâ*, *neciy*, *kıraat*, *tertil*, *tilâvet* kelimeleri de Allah'ın sözünün farklı mahiyetlerini belirtmek için kullanılmaktadır.¹²

Allah'ın sözü ile beşer sözü mahiyet bakımından kıyas edilemez. İnsanlar, sadece aynı dili konuştuğu ve dilini bildiği kimselerle iletişim kurabilirken, Allah canlı cansız bütün mahlûkât ile konuşmaktadır. Bu sebeple Allah'ın konuştuğu (*kelleme*), dedi (*kâle*), emretti (*emera*) anlamındaki sözlerini, bu sözlerin ilâhî menşeli oluşunu ve mecazî anlamlarını da nazar-ı itibara alarak anlamaya çalışmak gerekmektedir.

Din dili, konuşan kimsenin dînî kanaatini, dinin kendi dünyasında oluşturduğu zevk, his ve heyecanını, hayatına yön veren temel bakış açısını ve tutumlarını dile getiren bir dil-

³ İsrâ 17/34.

⁴ Bkz. Bakara, 2/253, Enâm, 6/111, A'raf, 7/143, Yusuf, 12/54.

⁵ Bkz. Bakara, 2/30, 33, Âl-i İmrân, 3/55, Mâide, 5/110,115, 119.

⁶ Bkz. Bakara, 2/97, 139, Âl-i İmrân, 3/12, 15, 26,32, 64,84,95, 99; Mâide, 5/59,60.

⁷ Bkz. Bakara, 2/27, Ra'd, 13/ 21,25.

⁸ Bkz. Âl-i İmrân, 3/151.

⁹ Bkz. Nahl, 16/68, Necm, 53/10

¹⁰ Bkz. Duhân, 44/3, Kadr, 96/1.

¹¹ Bkz. Şuâra, 26/10.

¹² Düccane Cündioğlu, *Söz'ün Özü*, Kitabevi, İstanbul 1999, s. 55.

dir. Din dili, huşu duygusu uyandırır, dilin dînî kullanılmasında birinci tekil şahıs esastır. Oysa teolojik ifadelerde, üçüncü şahıs dili kullanılır, içten katılma yerine dînî öğreti hakkında zihinsel kanaat ve yorumlar söz konusudur.¹³

Kendi ifadesiyle sözlerin en güzeli olan Kur'an'ın¹⁴ dili, aynı zamanda din dilinin de en güzel örneğini bizlere sunar. Kur'an'ın dili/üslûbu, şiir ve nesrin meziyetlerini ihtiva ediyor olsa da onun kendine has bir üslubu vardır.¹⁵

1. Sözü Meneşei

Bir söz, değerini doğruluğundan, gerçeklikle birebir örtüşüyor olmasından ve ait olduğu anlam dünyasının değerler hiyerarşisinden alır. Sözü ve isimleri evvel emirde Âdem (a.s)'a Allah öğretmiştir: *"Ve Âdem'e bütün isimleri öğretti. Sonra bunları meleklerle göstererek, 'Sözünüzde doğru iseniz, bunların isimlerini bana söyleyin', dedi."*¹⁶ İnsan kullandığı kelimelere ve yaptığı işlere göre Allah katında değer kazanır ya da kaybeder. Nitekim Hz Âdem'in konuşması, duası, istiğfarı¹⁷ onun Allah katındaki değerini yüceletmiş, Şeytan'ın ukelâ ve isyankâr konuşması ise huzurdan kovulmasına yol açmıştır.¹⁸

Biz insanlar konuşurken, ortak bilinçaltımızın kültür mirası ile anlam çerçevesi çizilmiş sözleri kullanırız. Sözlere, kişisel bilinçaltımızın bilinçli ve bilinçsiz tercihlerine göre anlamlar giydirerek o anki isteğimize uygun bir manayı oluştururuz. Bilincimizin, bilinçaltında yer ettiği düşünsel zemin, Junk'un ifadesi ile dilin "varlık evi" olmaktadır. Dil, bilinçaltıyla sıkı ilişki halindedir ve genel geçer özelliği ile toplu yaşamın bir

¹³ Turan Koç, *Din Dili*, Rey yay. Kayseri 1995, s. 7.

¹⁴ Bkz. Zümer, 39/23.

¹⁵ Subhi Salih, *Mebâhis fi Ulûmi'l-Kur'an*, Dersaâdet, İstanbul bty. s.334.

¹⁶ Bakara, 2/31.

¹⁷ Bkz. A'raf, 7/ 23,35, 42-44.

¹⁸ Bkz. A'raf, 7/11-18.

ürünüdür.¹⁹ Bir varlığın anlam ve mahiyetini, onun işlevsel-liği, birey ve toplum hayatına kazandırdıkları, yaşanan tecrübî bilgiler, kutsiyetine inanılan inanç ve değerler tayin eder. Tecrübî bilgiler ve inanışlar, kültürel miras olarak nesilden nesile intikal ettiğinden tarihsel bir özellik de arz eder.

Sözün menşei hakkında Prof. Dr. Mehmet Görmez şöyle der:

"Söz; hakikat, ahlak ve estetik boyutu olmak üzere üç temel esas üzerine bina edilir. Sözle ilgili bütün âyetleri topladığımızda bu üç boyut üzerinde durulduğunu görürüz. Sözden maksat, mânâ ve hakikattir. Usul-i fıkhıta sözün hakikat değeri ortaya konurken, İslam felsefesi sözün hikmet boyutunu, edebiyat ise estetik boyutunu ortaya koymaktadır."²⁰

Göz bir kamera gibi, gördüğü kişi, olay ve nesnelere kaydeder, şuuraltına gönderir, bazı verilerden etkilenir, anında tepki verir, bazılarını önemsemeyiz, yok sayar, bazılarını da gerekmesi halinde kullanmak üzere belleğe kaydeder. Washington Post yazarı Forrest Wickman beynin veri depolaması hakkında şunları söyler:

"İnsan beyninde yaklaşık 100 milyar nöron bulunuyor. Bu nöronların her biri ortalama 1000 bağlantı kuruyor bu da yaklaşık 1000 potansiyel sinaps anlamına geliyor. Verilerin depolandığı bu sinapsların toplam sayısına baktığımızda 100 trilyon veri noktasına yani 100 terebaytlık bir alana ulaşıyoruz."²¹

¹⁹ Alfred Adler, *İnsanı Tanıma Sanatı*, Çev. Kamuran Şipal, Say yay, 6. Basım, İstanbul 1997, s. 48.

²⁰ Mehmet Görmez, *Kalbin Erbaini*, Otto yay. Ankara 2014, s. 46.

²¹ Ümit Büyükyıldırım, *Beynimiz Gerçekte Ne kadar Veri Depolayabilir*, Erişim: 29.04.2019, <https://www.bilim.org>

Aynı şekilde diğer duyu organları da algıladığı verileri zihne gönderir. Beyin, gözden ve kulaktan gelen veriyi, bu verinin şuuraltındaki ön bilgisiyle karşılaştırarak yeni elde edilen verileri anlamlandırır. Zihinde biriken bilgiler, kişisel ihtiyaç, önem, öncelik ve gereklilik durumuna göre süzgeçten geçirilir ve lüzumu halinde kullanılmak üzere hafızada depolanır. Kişi, iyi bir eğitimle gerçekçi ve entellektüel bir paradigma oluşturabilmişse, ilgisi, bilgi ve hikmete yönelikse ve bilgi tahsilinde daima maslahatı gözetiyorsa zihinde daima yararlı bilgiler birikecektir. Zihnin yegâne sermayesi, aynı zamanda rehberi olan yararlı bilgi ve tecrübe, aklın gündemini oluşturmaktadır. İnsanlar arasında güzel ve faydalı sözün kaynağının bilgi ve hikmet donanımlı akıl olduğu bilinmektedir.

Bir muradın söz olarak insan zihninde oluşumunu ve beşeri ilişkilerde anlam kazanmasını metaforik bir yöntemle ifade edecek olursak söz, gönül tarlasında/bahçesinde yetiştirilir (sözün oluşum aşaması), beyin mutfağında pişirilir (düşüncenin olgunlaşma aşaması) ve dil vasıtası ile servis edilerek (ifade) dostlar meclisinde ikram edilir (sohbet).

İnsanın diğer varlıklardan en önemli farkı, düşünen ve konuşan bir varlık oluşudur. Bu yeti, insanogluna verilmiş ilâhî bir mevhibedir. Düşünme yetisi, ana dilin söz/kelime ve kavramları ile kullanır ve insan düşüncesini açıklama ve paylaşma gereği duyduğunda söze başvurur. Sözün, kullanılan dilin içinde kendine has bir anlam konsepti vardır. Düşüncenin sözel ifadesiyle kelimeler lafza dönüşmektedir. Lafız ise anlamı taşıyan ve ileten ses ve harflerden ibarettir (*telaffuz*). Düşünce ve anlam, zihinde başkasının erişimine kapalı iken, lafız anlamın kelime ve diğer dilsel öğeler aracılığı ile somutlaşmasını ve başkalarının paylaşımına açık hale gelmesini sağlamaktadır. Anlam, konuşana ait lafızdan bağımsız zihinsel bir içeriğe denk gelirken, lafız dilsel bir olgu olup zihinsel nitelikli anlamla birleşerek (söz) kelâm niteliğini

kazanmaktadır. Anlam, lafızdan bağımsızdır. Anlam, ibarelerle birleşerek düşünceyi, düşünce lafızla birleşerek sözü oluşturmaktadır.²²

Rüyada, şuuraltına yerleşen bilgi, tecrübe ve hissiyat, bazen düzenli bazen de karmaşık bir şekilde arz-ı endam eder. Rüyada da konuşuruz, bu konuşmada anlam ve kelimeler vardır fakat lafız yoktur. Rüya dili, tamamen semboliktir, sembolün derunundaki anlamın olay ya da olgulara delaleti, doğrudan ya da tam tersi bir şekilde olabilir. Rüyalarda, genellikle kişinin son günlerde yaşadığı olayların etkisi ortaya çıkar, bazen gelecek günlerle ilgili beklentilerine işaretler görülür, bazen de hiç beklemediği durumların işaretini alır. Her ne şekilde olursa olsun rüyalar, kişinin kendi iç dünyasının ve halet-i ruhiyesinin gayr-i ihtiyarî tezahürüdür. Doğrusu gündelik hayatta kullanılan dil de, insanın kendi iç dünyasının, inanç ve düşüncesinin ve psikolojik hallerinin bir tercüme-i halidir. İnsanın iç dünyası, çoğu zaman kontrollü bazen de kontrolsüz bir şekilde dışarı yansımaktadır.

2. Sözün Değeri

Konuşma yeteneğini iyi ve faydalı amaçlar için kullananlar, insanlar arasında saygın bir yer edinirler, Allah katında da değer kazanırlar. Kur'an, insana sözün en güzelini dinlemeyi ve en güzeline tabi olmayı²³ sözün doğrusunu söylemeyi²⁴ ve verilen sözü yerine getirmeyi emretmektedir.²⁵

Bir söz, nesne ya da olay değerini, kendisini var edenden ve var oluş gayesinden almaktadır. Buna göre iyi niyetle ve meşru bir gaye için söylenmiş sözler değerlidir. Hz. Pey-

²² İbrahim Bor, *Dil, Düşünce ve Anlam*, Elis yay, Ankara 2014, s. 17, 20.

²³ Zümer, 39/18.

²⁴ Ahzâb, 33/70.

²⁵ Bkz. İsrâ, 17/34.

gamber de “*Ya hayır konuş ya da sus*”²⁶ ikazı ile söz söylerken daima hayırlı sonuçların gözetilmesi gerektiğini hatırlatmıştır. Hayırlı söz, sahibini de değerli kılar. Bir atasözünde de “*Üslûbu beyan, aynı ile insan.*” denilmektedir.

Söz (*kelime, kavî*), kavramsal alanı itibarı ile fikir, vaad ve önerme/kaziye anlamlarına gelir. Buna göre, güzel ve doğru bir söz, öz itibarıyla doğru, ahlâkî ölçülere uygunluğu ve yararlılığı itibarı ile de güzel olan fikir ve önermeyi tanımlar. Bu bağlamda, doğru, ahlâkî ve yararlı olan sözler, Allah'ın mesajı ve razı olacağı durumlara uygun olması gerekmektedir. Çirkin söz de, ilâhî mesajın zıddını, gayr-i ahlâkî durumları, manevî alanda yıkıma götüren inanç, düşünce ve öğretileri ifade etmektedir.²⁷

Söz ve eylemlerinde sorumlu davrananlar, fiil gibi sözün de verilecek bir hesabının olduğunu bilirler ve hayatta hemen herkesin destursuz yaptığı bir iş olan konuşmayı, düşünerek, sorumluluk bilinciyle, doğru ve güzel bir şekilde yapmaya çalışırlar. Bir müslüman, yapılanların bir kısmının sadece insanların hafızasından silindiğini, her faaliyetin yazılı olduğu kişisel amel defterine sözlerin ve işlenen her amelin noktası virgülüne kadar kaydedildiğini bilir. Bu hususa Kur'an'da şöyle işaret edilmektedir: “*İki melek (insanın) sağında ve solunda oturarak yaptıklarını yazmaktadırlar. İnsan hiçbir söz söylemez ki, yanında gözetleyen yazmaya hazır bir melek bulunmasın.*”²⁸

Kur'an, yazının nadiren kullanıldığı ve sözlü iletişimin ve kültürün hâkim olduğu bir topluma söz / kelâm olarak inmiştir. Kur'an, ilk ve aslî şekliyle yazılı bir metin değil, ilâhî

²⁶ Buhârî, *Edep*, 31.

²⁷ Muhammed Esed, *Kur'an Mesajı*, Terc.C.Koytak-A.Ertürk, İşaret yay. İstanbul 1996, c. II, s. 506.

²⁸ Kaf, 50/17-18.

bir söz/kelâm ya da hitaptır.²⁹ Kur'an'ın muhataplarının da genel anlamda sözün değerini bilen ve edebi zevki olan kişiler olduğu bilinmektedir. Araplar, ümmi olmakla birlikte içlerinde güzel konuşan, ifade sanatında zirvede olan kimseler vardı.³⁰

3. Sözün Doğrusu ve Güzeli

Gerçeği eksiksiz ifade eden söz doğru, kulağa hoş gelen gönül alıcı söz ise güzeldir. Kur'an'ı okuduğumuzda, sözün en doğrusunun ve en güzelinin Yüce Yaratıcı'nın sözü/kelâmı Kur'an-ı Kerim olduğunu anlamaktayız. Zira Allah, Kur'an'ın, sözlerin en güzeli olduğunu haber vermektedir: "*Allah, (ahsene'l-hadis) sözün en güzelini, birbiriyle uyumlu ve bıkmadan tekrar tekrar okunan bir kitap olarak indirdi.*"³¹

Taberî (ö.310/923), *ahsene'l-hadis*in Kur'an olduğunu söylemiştir.³² Mücahid (ö.103/721) de *ahsene'l-hadis* lafzı ile Kur'an'ın tamamının kastedildiğini söylemiştir.³³ Fahreddin Razî (ö. 606/1210), Kur'an'ın, hem lafız hem de anlam yönünden sözlerin en güzeli olduğunu söylemektedir. Ona göre Kur'an'ın lafzı fasihtir, üslup olarak şiir, hitabet, ve mektup gibi yazı türlerinden farklı bir nazma sahiptir. Kur'an'ın mânâ yönünden güzelliği söz konusu olduğunda da her türlü çelişkiden uzak oluşu, geçmiş ve gelecek birçok bilinme-

²⁹ Mustafa Öztürk, *Kur'an Kıssalarının Mahiyeti*, Kuramer, İstanbul 2016, s. 195, 207.

³⁰ Öztürk, *Kur'an Kıssalarının Mahiyeti*, s. 38.

³¹ Zümer, 39/23.

³² Ebu Cafer et-Taberî, *el-Câmiu'l-Beyân an Te'vil-i Âyi'l-Kur'an*, Daru Hicr, Kahire 2001, c. XX, s.190.

³³ Ebi'l-Fidâ İsmail İbn Kesir, *Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim*, Mektebe Evladü'ş-Şeyh li't-Türas, Kahire 2000, c.XII, s. 123.

yene şamil oluşu ve birçok faydalı bilgiyi ihtiva etmesi anlaşılmaktadır.³⁴

Hız. Peygamber, "Sözlerin en güzeli Allah'ın kelâmı, yolların en güzeli Muhammed'in yoludur." ³⁵ buyurmuştur. Allah'ın zatının mükemmel olması, eserlerinin ve sözlerinin de mükemmel olmasını gerektirir. İlâhî kelâmın, objektif bir yaklaşımla okuyanları aydınlatma, anlamak için dinleyenlere huzur verme, ona tabi olanları doğru yola sevk etme etkisine sahip olduğu müşahede edilmektedir. Kur'an'ın diğer kitaplara ve âyetlerin diğer beşeri sözlere üstünlüğü hakkında Hız. Peygamber şöyle buyurmuştur: "Allah'ın sözlerinin diğer sözlere üstünlüğü, Allah'ın yarattıklarına üstünlüğü gibidir." ³⁶ Ku'an'ın başka kitaplara kıyası kabil değildir. Yüksek bir edebî zevkin olduğu Mekke'de nâzil olan Kur'an, fesâhat ve belâğât yönünden dinleyenleri aciz bırakacak bir üslupla nâzil olmuştur. ³⁷

Kur'an'ı anlayarak okuyan ve dinleyenlerde, müjdeli âyetlerin, içlerinde huzur ve manevî coşku oluştuğu, azap âyetlerinin ise korku ve ürpertiye sebep olduğu bilinmektedir. İslam'ın ilk yıllarından beri birçok insan, Kur'an'ın tilavetini önyargısız bir şekilde dinlediğinde müslüman olmuştur. Nitekim Hız Ömer de *Tâhâ* ve *Tekvir* Sûrelerinden bir kısım âyetleri dinlediğinde içindeki küfür buzulları erimiş ve müslüman olmuştur.³⁸ Cinlerden bir topluluk da Kur'an'ı dinledikten sonra, "Şüphesiz biz, hayranlık verici, doğru yolu gösteren bir Kur'an dinledik de ona inandık. Artık, Rabbimize hiçbir şeyi ortak koşmayacağız"³⁹ diyerek müslüman olmuşlardır.⁴⁰

³⁴ Fahreddin er-Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, Daru'l-Fıkr, Beyrut 1981, c.26, s.268.

³⁵ Buhârî, *Edep*, 70.

³⁶ Tirmizî, *Fedâilu'l-Kur'an*, 25.

³⁷ Bkz. Subhî's-Salih, *Mebâhis fi Ulûmi'l-Kur'an*, s. 313.

³⁸ İbn İshak, *es-Siretu'n-Nebeviyye*, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 2004, c.1, s.222.

³⁹ Cin, 72/1-2.

Araplar edebî atışmayı ve münazarayı severdi. Eğer müşrik Arapların Kur'an'ın meydan okumasına verebilecekleri bir cevap olsaydı bundan geri kalmazlar ve mutlaka bir karşılık verirlerdi. Onlar, Kur'an'a cevap vermede aciz kaldıkları için kaba güce başvurmuşlar ve zorbalıkla hakkın sesini kismaya çalışmışlardır.

Dil, bize hakikati eksiksiz aktaramaz, yalnızca ifadeyi temsil eder. Vahiy olayının tecrübesini yaşamayan bizler o günün şartlarını sadece kitaplardan okumaktayız. Dil, içinde yaşadığımız dünyayı bile tam olarak tasvir edemezken içinde yaşamadığımız bir dünyayı tam olarak nasıl temsil edebilir? Zira Allah'ın konuşması, bizim bildiğimiz ve yaptığımız şekilde ağız ve dil kullanılarak yapılmış bir konuşma değildir.⁴¹ Hz. Peygambere bir emir bildirilirken bu emrin gayesi, sebebi, illeti ve hikmeti hakkında da bilgi verilmiş midir? Şayet verilmişse biz bunları Hz. Peygamberin bildirdiği kadarı ile biliriz. Bu durumda Hz. Peygamberin konu ile ilgili izahına ihtiyaç duyulur. Bu sebeple hadis-i şerifler, Kur'an'ın ilk tefsiri olarak ilâhî sözü anlamaya çalışırken başvurulacak ilk beşeri kaynak olmaktadır.

Beşeri sözün en güzeli ise, söyleyenin kalbinden doğan, vicdanda onaylandıktan sonra güzel bir üslupla ifade edilen, duyanı da hoşnut eden sözlerdir. Halk arasında bir yemin gibi kullanılan "Söz bir, Allah bir" deyimini, kanaatimizce doğru sözün ya da verilen sözün Allah'ın birliği kadar aşikâr ve gerekli olduğunu vurgulamaktadır.

Kur'an-ı Kerim'de dinen makbul, ahlâken matlup olan sözün ölçüsü verilmiştir. Söz öncelikle doğru olmak durumundadır: "Ey iman edenler, Allah'a karşı gelmekten sa-

⁴⁰ Celaleddin es-Suyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, Merkez Hicr, Kahire, 2003, c.15, s.6-7.

⁴¹ Cündioğlu, *Sözün Özü*, s. 76.

kının ve doğru söz söyleyin ki Allah da sizin işlerinizi düzeltsin ve günahlarınızı bağışlasın.”⁴² Kur’an edebî yönünden eşsiz bir kitap, onun tebliğcisi Hz. Peygamber de etkili bir edip ve hatiptir. Zihinde tasarlanan ve dilde varlık kazanan sözler, Kur’an-ı Kerim ve Hz. Peygamberin konuşma adabına ilişkin koyduğu kriterlere uygunluğu nispetinde değer kazanmaktadır

Sözün edebî sanatlarla kullanmanın adı belâğât, güzel ve anlaşılır söylemenin adı ise fesâhâttir. Sözün hoş bir sedâ olarak tezahürü, gönlün hoşnutluğuna ve beynin müspet yaklaşımlarına bağlıdır. Sözle varılmak istenen hedef, sağlıklı beşeri bir iletişim kurmaktır.

Dış dünyada tam karşılığı olan, gerçekle mutabık olan sözler, doğru söz olarak kabul edilir. Hüsnü niyetle tasarlanmış sözler “masum”dur. Dinleyenin istifade ettiği söz ise “yararlı” bir sözdür. Aristo güzel sözü şöyle tarif eder: “Sözün en güzeli, söyleyenin doğru olarak söylediği, dinleyenin de yararlandığı sözdür.”⁴³

Demek ki sözün güzelleşmesi için yararlı olması da gerekiyor. Buna göre, insanlara dünya hayatında rehberlik eden, onların doğru ve güzel işler yapmasını temin eden sözler, yararlı sözlerdir.

Bir söz acı olabilir ama yalan olamaz. Bir ölüm haberi, felaket haberleri acıdır fakat gerçekse bu durum kabullenmek gerekecektir. Acı bir olayın ifadesinde önce sözün güzelliğinden vazgeçilebilir fakat sözün doğruluğundan asla vazgeçilemez.

Kur’an’da, sözün ve sözde mündemiş olan hakikatin bile bile gizlenmesi (*ketm*),⁴⁴ halinde Allah’ın ve lanet edenlerin la-

⁴² Ahzab, 33/71-72.

⁴³ Meşhur Sözler, Erişim: 29.04.2019, www.meshursozler.com

⁴⁴ Bkz. Bakara, 2/42, Âl-i İmrân, 3/71.

netinin o kişiye isabet etmesine sebep olacağı haber verilmektedir.⁴⁵ Doğruyu söylemek, hakikatin ortaya çıkması ve adaletin tecelli etmesi için zorunludur.⁴⁶ Haksızlık karşısında susan, hakkı ile birlikte itibarını da kaybeder. Haksızlık karşısında suskun kalmak, kadim edebi dilde *samt-ı kâzib* olarak ifade edilmiştir. *Samt-ı kâzib*, susarak hakkı gizlemektir, bu da dolaylı bir yalandır. Doğru ve güzel söz yalancının ağzında da zâyîdir. Zira yalancı olan bilinen biri doğru bile söylese dinleyenler, söyleyene bakarak doğru söze şüphe ile bacaklardır.

Söz, gerçeği tam olarak ifade ediyorsa "doğru", hoş, latif bir üslupla ifade ediliyorsa "güzel", duyana ve dinleyene fayda sağlıyorsa "iyi"dir. Bu üç özelliği bir arada bulunduran söz ise en güzel olma vasfını hak eder.

4. Doğru ve Güzel Sözlü Olanlar

Kur'an-ı Kerim kendisini, iman edenler için bir öğüt, gönüllerde olana şifa,⁴⁷ hak, rahmet, nur, nimet ve yol gösterici rehber olarak tanımlamaktadır.⁴⁸ Allah, sözlerin en doğrusunu ve en güzelini söylediğini şöyle beyan etmektedir: "*Allah, kendisinden başka hiçbir ilâh olmayandır. Andolsun, sizi kıyamet gününde mutlaka bir araya toplayacaktır. Bunda asla şüphe yoktur. Kimdir sözü Allah'ınkinden daha doğru olan?*"⁴⁹

Kur'an'da en temiz ve güzel sözün iman olduğu beyan edilmektedir.⁵⁰ Buna göre temiz ve güzel söz, kaynaklarda *kelime-i şahâdet* ya da *kelime-i tevhid* olarak adlandırılan imanî itikar ve tasdik sözüdür. Bu da, Allah'ın birliğine, yüceliğine,

⁴⁵ Bkz. Bakara, 2/159.

⁴⁶ Bkz. Nisâ, 4/135.

⁴⁷ Yunus, 10/57.

⁴⁸ Bakara, 2/2.

⁴⁹ Nisa,4/87.

⁵⁰ Bkz. İbrahim, 14/27.

eşi ve ortağı olmadığına, Hz. Muhammed'in Onun kulu ve elçisi olduğuna iman etmektir. Allah, güzel sözü şöyle bir benzetme ile açıklamaktadır:

"Allah'ın, güzel-doğru bir söz için nasıl bir misal verdiğini görmüyor musun? (Güzel söz), kökü (yerde) sabit, dalları gökte olan güzel bir ağaç gibidir. (O ağaç), Rabbinin izniyle her zaman yemişini verir. Çirkin bir sözün durumu ise, kökü toprağın üzerine çıkarılmış, bütünüyle kararsız, dayanıksız, çürük bir ağaç gibidir."

51

Sözün güzeli ya da güzel sözlülerin kimler olduğu Fussilet Sûresinde meâlen şöyle beyan edilmektedir: *"(İnsanları) Allah'a çağırın, salih amel (işi doğru ve güzel yapmak) işleyen ve ben müslümanlardanım diyenden daha güzel sözlü kim vardır?"* ⁵²

Kanaatimizce âyette bahsi geçen üç güzel sözlüden ilki hakkı söyleyen, insanları İslam'a davet eden kimseye, ikincisi, işini doğru ve güzel yapana, üçüncüsü ise şahsiyetli ve ilkeli duruş sahibi olana işaret etmektedir. Doğru konuşmayanlara ve sözün güzelini söylemeyenlere Allah'ın uyarısı şöyledir: *"Kullarıma söyle, sözün en güzelini söylesinler. Sonra şeytan aralarını bozar."* ⁵³

Sözün güzelini söylemek ve sözün en güzeline uymak ilâhî bir emirdir. Bu durumda mü'minlere düşen bu emre itaat etmektir. Nitekim Allah'ın salih kullarının bu emre tabi oldukları yine Yüce Yaratıcı tarafından teyit edilmektedir: *"Sözü dinleyip de onun en güzeline uyanlar var ya, işte onlar Allah'ın hidayete erdirdiği kimselerdir."* ⁵⁴ Kurtubî (ö.671/1272), bu âyetin tefsirinde, sözün en güzelini dinleyenlerin kimler olduğu ve neleri dinledikleri hakkında tefsirinde şu bilgileri kaydetmiştir:

⁵¹ İbrahim,14/ 24-26.

⁵² Fussilet, 41/33.

⁵³ İsrâ, 17/53.

⁵⁴ Zümer, 39/18.

1-Onlar güzel ve çirkin sözü dinlerler, güzel olanı konuşurlar, çirkin olandan uzak dururlar ve onu konuşmazlar.

2-Onlar, Kur'an'ı ve başka sözleri dinlerler ama Kur'an'a tabi olurlar

3-Onlar, Kur'an ve sünneti dinlerler, onların en muhkem olanına uyarlar ve onunla amel ederler.

4-Onlar, ruhsat ve azimeti duyarlar fakat azimeti tercih ederler.

5-Onlar, kendi lehlerine olan cezayı uygulamak yerine affı tercih ederler.⁵⁵

Hac Sûresi 24. âyette geçen "sözün en güzeli" anlamına gelen *et-tayyib mine'l-kavl* tabiri ile Zümer Sûresi 23. âyetteki *ahsene'l-hadiş* (en güzel söz) tabiri anlamca birbirine yakın görünmektedir. Süddî (ö. 127/745), *et-tayyib mine'l-kavlden* maksadın Kur'an olduğunu söylemiştir.⁵⁶ Muhammed Ali es-Sabûnî de bu tabiri, cennetliklere güzel ve faydalı söz söyleme melekesi verilmesi anlamında tefsir etmiştir.⁵⁷ Yusuf Suresi 3. âyette geçen *ahsene'l-kasas* terkinisi ise Kur'an kıssalarının ve özellikle de bu surede hikâye edilen Yusuf (a.s) kıssasının güzelliğine işaret etmektedir.

Allah'ın Hz. Peygambere telkin ettiği çeşitli davet metotlarından biri de "güzel öğüt" tür.⁵⁸ Güzel öğüt, gerçekleri güzel takdim etmek, muhatabı ikna etmede yapıcı, onure edici, umut verici bir üslup kullanmak, muhatap ikna olmasa bile en azından davete saygısını temin edecek bir diyalog kurmaktır. Yani Hz. Peygamberin, "Siz kolaylaştırıcı olarak gönde-

⁵⁵ Ebu Abdullah el-Kurtubî, *el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'an*, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1988, c.XV, s. 159.

⁵⁶ Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, c. XXIII, s. 23.

⁵⁷ Sabûnî, *es-Safoetü't-Tefâsir*, c.II, s. 287.

⁵⁸ Nahl, 16/125.

rildiniz, zorlaştırıcı olarak değil.”⁵⁹ ikazına uygun bir üslup kullanmaktır. Bu tavsiye, sözün güzelleşmesinde de belirleyici bir öneme sahiptir.

Sonuç

İnsanların meramını ifade etmede, düşünce, tecrübe ve birikimini aktarmada, insanlar arası iletişimde en önemli vasıta olan sözün menşeiini inceledik. Sözün değerine dair yapmış olduğumuz bu çalışmada ile, Yüce Yaratıcı'nın ilâhî kelâmından hareketle sözün değerini, doğrusunu ve güzeliğini öğrenmenin ve gerektiğinde medeni bir üslupla konuşmanın insanî ve ahlakî bir erdem olduğu kanaatine ulaşılmış bulunuyoruz.

İnsanların; konuşma becerisine ve özgürlüğüne sahip olması ve sözü kolayca söyleme imkânına sahip olmaları ve çoğu zaman bunun ciddi bir maliyetlerinin olmaması sebebiyle konuşurken özensiz davrandıkları görülmektedir. Bu sebeple Kur'an'da özelde mü'minler ve genelde bütün insanların doğru ve güzel konuşmaları ve sözlerin en güzeli olan Kur'an'a tabi olmaları istenmektedir.

Edipler, şairler, düşünürler, engin düşünce ve tespitlerini edebî bir üslupla yazıya aktarmaktadırlar. Bilim insanları araştırmalarını, bulgularını ve hayati tecrübelerini telif ederken sözü ustaca kullanmaktadırlar. İnsanlığa ışık tutan ve tarihe yön veren muhalled eserlerde sözün gücü kendini gösterir. Sözün gücünü ve etkisini Yunus Emre şöyle ifade etmiştir:

Söz ola kese savaşı / Söz ola kestire başı,

Söz ola ağulu aş / Bal ile yaş ede bir söz,

⁵⁹Tirmizî, *Taharet*, 112.

Biz de bu çalışma ile Kur'an'daki *ahsene'l-hadis* (sözleirin en güzeli) izafet terkiibinden hareketle sözün en güzelini anlamayı ve anladığımızı da anlaşılır bir şekilde ifade etmeyi murat ettik.

Kaynakça

Kur'an-ı Kerim.

Adler, Alfred, *İnsanı Tanuma Sanatı*, Çev. Kamuran Şipal, Say yay, 6.Basım, İstanbul 1997.

Aksan, Doğan, *Her Yönüyle Dil*, Türk Dil Kurumu yay. Ankara 2015.

Bor, İbrahim, *Dil, Düşünce ve Anlam*, Elis yay, Ankara 2014.

Büyükyıldırım, Ümit, *Beynimiz Gerçekte Ne Kadar Veri Depolayabilir*, Erişim: 29.04.2019, <https://www.bilim.org>

Cündioğlu, Dücane, *Sözün Özü*, Kitabevi, İstanbul 1999.

Buhârî, Muhammed b. İsmail, *es-Sahih*, Çağrı yay. 2. Baskı, İstanbul 1992.

Esed, Muhammed, *Kur'an Mesajı*, Çev. Cahit Koytak, Ahmet Ertürk, İşaret yay. İstanbul 1996.

Görmez, Mehmet, *Kalbin Erbaini*, Otto yay. Ankara 2014.

İbn Kesir, Ebi'l-Fida İsmail, *Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim*, Mektebe Evladü's-Şeyh li't-Tüuras, Kahire 2000.

İbn İshak, *es, Siretu'n-Nebeviyye*, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 2004.

Karaman, Hayreddin, Çağırıcı, Mustafa, Dönmez, İ.Kâfi, Gümüş Sadreddin, *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, DİB yayınları, Ankara 2006.

Koç, Turan, *Din Dili*, Rey yayınevi, Kayseri 1995.

Kurtubî, Ebu Abdullah Muhammed, *el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'ân*, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1988.

Müslim b.Haccac, *es-Sahih*, Çağrı yay. 2. Baskı, İstanbul 1992.

Okuyan, Mehmet, *Kur'an Sözlüğü*, Düşün Yayınları, İstanbul 2015.

Öztürk, Mustafa, *Kur'an Kıssalarının Mahiyeti*, Kuramer, İstanbul 2016.

Râzî, Fahreddin, *Mefâtihu'l-Ğayb*, Daru'l-Fikr, Beyrut 1981.

Sâbûnî, M. Ali, *es-Safvetü't-Tefâsir*, Dersaadet Kitabevi, İstanbul, ty

Sinanoglu, Mustafa, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA), *Kelime Maddesi*, İstanbul 2002.

Subhi's-Salih, *Mebâhis fi Ulûmi'l-Kur'an*, Dersadet, İstanbul bty.

Suyûtî, Celaledin, *ed-Dürrü'l-Mensur*, Merkez Hicr, Kahire 2003.

Taberî, Ebu Cafer Muhammed b.Cerir, *el-Câmiu'l-Beyan an Te'vili Âyi'l-Kur'ân*, Tahkik: Abdullah b. Abdu'l-Muhsin et-Türkî, Daru Hicr, Kahire 2001.

Tirmizî, Ebu İsa Muhammed, *es-Sünen*, Çağrı yay. İstanbul 1992.

Türk Dil Kurumu, Erişim: 29.04.2019, www.tdk.gov.tr

Meşhur Sözlere, Erişim, 29.04. 2019, www.meşhursözler.com

Yavuz, Yusuf Şevki, *Kelâm Maddesi*, DİA, İstanbul 2002.

Zemahşerî, Mahmud b. Ömer, *el-Keşşâf*, Daru'l-Kutubi'l-Arabî, Beyrut 1986.